

KO E PALANI 'O E FAKAMO'UÍ

KO E HĀ E PALANI 'O E FAKAMO'UÍ?

Ko e **palani 'o e fakamo'uí *** ko e palani ia 'a e 'Otuá ki he fiefia 'a 'Ene fānaú. 'Oku fakatefito ia 'i he **Fakalelei** 'a Sīsū Kalaisí. Kapau te ke muimui ki he ngaahi akonaki 'a Sīsū Kalaisí, te ke ongo'i ha loto nonga 'oku tu'uloá 'i he mo'uí ni pea pehē ki ha fiefia ta'engata hili 'a e maté.

'I ho'ó ako fekau'aki mo e palani 'o e fakamo'uí, te ke ma'u ai e tali ki he 'ū fehu'i ko 'ení: "Ko 'eku ha'ú mei fē?" "Ko e hā 'eku taumu'a 'i he mo'uí?" "Tē u 'alu ki fē 'o ka hili 'a e mo'ui ko 'ení?"

KO 'EKU HA'Ú MEI FĒ?

Na'e 'ikai kamata ho'ó mo'uí 'i ho fanau'í, pe 'e ngata 'i he maté. 'Oku fa'u koe 'aki ha sino fakalaumālie ('oku fa'a ui he taimi 'e ni'ihiki ko e **laumālié**) mo ha sino fakamatelie. Na'e fakatupu

'e ho'ó Tamai Hēvaní ho laumālié, pea na'á ke nofo mo Ia ko e laumālie ki mu'a pea toki fanau'í koe ki māmaní. Na'á ke 'ilo'i mo 'ofa 'iate Ia, pea na'á Ne 'afio'i mo 'ofa'i koe. 'Oku ui 'a e vaha'a taimi ko 'ení ko e **mo'ui ki mu'a 'i he māmaní.**

'I hono kotoa ho'ó mo'ui ki mu'a 'i he māmaní, na'e ako'i atu ai 'a e ngaahi tefito'i mo'oni mo e ngaahi fekau 'oku

fakatau ki he fiefiá. Na'á ke tupulaki 'i he potó mo ke ako ke ke manako ki he mo'óní. Na'e ako'i atu 'a e palani 'o e fakamo'uí. 'I he lolotonga 'o e mo'ui ki mu'a 'i he māmaní, ne fili ai 'a Sīsū Kalaisi ko e Fakamo'uí; na'á ke 'ilo ai te ke lava 'o ikuna'i 'a e ngaahi nunu'a 'o ho'ó ngaahi fili halá.

"Ko e [palani o e fakamo'uí] . . . [na'e] teuteu 'ia Kalaisi talu mei he fokotu'u 'o māmaní ma'anautolu kotoa pē 'e tui ki hono huafá."

'Alamā 22:13

*Ko e ngaahi fo'i lea lanu kulokulá 'oku fakamatala'i atu ia 'i he peesi 18 mo e 19.

Ko ha konga mahu'inga 'o e palani 'a e 'Otuá ma'aú, ke ke ha'u ki māmani 'o ma'u ha sino fakamatelie mo ako ke fai 'a e ngaahi fili 'oku totonú. He 'ikai ke ke manatu'i 'e koe ho'o nofo 'i he 'ao 'o e Tamai Hēvaní, ka te Ne 'oatu ke ke lava 'o 'ilo 'a e totonú mei he halá. Te ke lava 'o faka-tokanga'i 'Ene 'ofá mo e mo'óní. Te ke lava 'i he ngaahi me'a te ke a'usia pea mo ho ngaahi faingata'a-ia, 'o ako ke fai ma'u pē 'a e ngaahi fili 'oku totonú. Te ke lava foki 'i he tokoni 'a Sīsū Kalaisí ke foki 'o nofo mo ho'o Tamai Hēvaní 'o ka hili ho'o mo'ui 'i māmani.

'I ho'o mo'ui ki mu'a 'i he māmani, na'á ke 'ilo ai ko e fili ke muimui 'i he palani 'a e 'Otuá, te ke lava ai 'o ma'u 'a e nonga mo e fiamālie 'oku tu'uloa 'i he mo'uí ni pea mo 'itānití. Tu'unga He'ene 'ofa 'iate koé, ne foaki atu ai 'e ho'o Tamai Hēvaní 'a e **tau'atāina ke filí**, pe ko e mālohi ke fai ha ngaahi filí. 'Okú Ne tuku atu ke ke fili pe te ke muimui 'i He'ene palani mo e 'Eiki ko Sīsū Kalaisí.

Na'e angatu'u 'a Sētane, ko e taha ia 'o e fānau fakalaumālie 'a e 'Otuá, ki he palani 'a e Tamai Hēvaní mo 'ikai tali 'Ene palani. Na'á ne loto ke fakamālohi'i kotoa kitautolu ke fai hono lotó. Me'apango, he na'e fili ha tokolahi 'o e fānau 'a e Tamai Hēvaní ke muimui 'ia Sētane. Na'e kapusi ai 'a Sētane mo hono kau muimu'i mei he 'ao 'o e 'Otuá pea 'ikai fakangofua ke fanau'i kinautolu 'i māmani. 'Oku nau hoko pē ko ha ngaahi laumālie. 'Oku nau mamahi, pea 'oku nau loto ke ke mamahi. 'Oku nau fakatauvele'i koe mo e fānau kotoa 'a e 'Otuá ke mou fai e ngaahi me'a 'okú ne 'omi 'a e mamahí pea mo ia 'oku 'ikai faka-hōifua ki he 'Otuá.

Neongo kuo to'o meiate koe ho'o manatu ki ai, ka ki mu'a ke ke ha'u ki māmani, na'á ke nofo 'i he 'ao 'o e 'Otuá ko ho'o Tamai Ta'engata mo Hono 'Alo ko Sīsū Kalaisí. Na'á ke kalanga fiefia 'i hono 'oatu 'o e faingamālie ke ke ha'u ki māmani 'o ma'u ha sino mo muimui he palani 'a e 'Otuá ki ho'o fiefia.

*Ko e ngaahi fo'i lea lanu kulokulá 'oku fakamatala'i atu ia 'i he peesi 18 mo e 19.

'Oku lahi fau 'a e me'a ke ke 'ilo mo a'usia lolotonga e mo'ui ni.

‘I he mo‘uí ki mu‘a ‘i he māmani, na‘á ke fili ai ke tui kia Sīsū Kalaisi pea muimui he palani ‘a e ‘Otuá. Tu‘unga ‘i ho‘o ngaahi filí, ne fanau‘i mai ai koe ki māmani. Te ke toki lava pē ‘o ma‘u ‘a e nonga ‘i he mo‘uí pea lava ke ke foki ‘o nofo mo ho‘o Tamai Hēvaní he hili ‘a e mo‘uí ni, ‘o kapau te ke fai ‘a e ngaahi fili tatau pē.

KO E HĀ ‘EKU TAUMU‘A ‘I HE MO‘UÍ?

Ko e Fakatupú mo e Hingá

Na‘é fakatupu ‘a māmani ko ha potu ke nofo ai e fānau ‘a ‘etau Tamai Hēvaní pea nau ma‘u ai ha taukei. Ko ‘Ātama mo ‘Ivi ‘a e ongo fuofua fānau ‘a e ‘Otuá ke omi ki māmani. Na‘á na nofo ‘i ha potu na‘é ui ko e Ngoue ko ‘Īteni, ‘a ia na‘á na kei ‘i he ‘ao ai pē ‘o e ‘Otuá.

Na‘é foaki ‘e he‘etau Tamai Hēvaní kia ‘Ātama mo ‘Ivi ‘a e tau‘atāinā, pe ko e tau‘atāina ke filí. Na‘á Ne fekau ke ‘oua te na kai ‘a e fua ‘o e ‘akau ‘o e ‘ilo ‘o e leleí mo e koví. Kapau ne na talangofua ki he fekaú ni, na‘á na mei nofo ai pē ‘i he ngoué pea ‘ikai ke na mei lava ‘o fakalalakaka ‘i ha‘ana ako mei he ngaahi me‘a ne na fouá mo e ngaahi faingata‘á. Ne fakatauele‘i ‘e Sētane ‘a ‘Ātama mo ‘Ivi ke na kai ‘a e fua na‘é tapuí, pea na‘á na fili ke na fakahoko ia. Ko ha kongá ‘eni ‘o e palani ‘a e ‘Otuá. Tu‘unga ‘i he‘ena filí, ne fakamavahe‘i fakaesino mo fakalaumālie ai kinaua mei he ‘ao ‘o e ‘Otuá. Na‘á na hoko ‘o matelie, ‘o mo‘ulaloa ai ki he angahalá mo e maté. Na‘é ‘ikai malava ke na toe foki kiate Ia ta‘é te Ne tokoni mai. Ko hono fakamavahe‘i fakaesino mo fakalaumālie ko ia kinaua mei he ‘Otuá ‘oku ui ia ko e **Hingá**.

Na‘é fekau mai ai ‘e he‘etau Tamai Hēvaní ha kau ‘āngelo mo e Laumālie Mā‘oní‘oní ke nau ako‘i ‘a ‘Ātama mo ‘Ivi ‘i he palani ‘o e fakamo‘uí. Ko e uho ‘o e palani ko ‘ení ‘a e Fakalelei ‘a Sīsū Kalaisí, ‘a ia ‘okú ne fakafaingamālie‘i e fānau ‘a e ‘Otuá ke nau ikuna‘i ‘a e ngaahi nunu‘a ‘o e Hingá mo ma‘u ha fiefia ‘i he mo‘uí ni pea mo ‘itāniti.

*Ko e ngaahi fo‘i lea lanu kulokulá ‘oku fakamatala‘i atu ia ‘i he peesi 18 mo e 19.

*“Ka ne ‘ikai talangata’a ‘a ‘Ātama,
pehē kuo ‘ikai te ne hinga,
ka kuó ne nofo ‘i he ngoue ‘o ‘Ītení. . .*

*“Pea kuo ‘ikai [ma’u ‘e ‘Ātama
mo ‘Ivi] ha fānau; ko ia, kuó na
nofo ‘i ha anga ta’e-halaia, ‘o ‘ikai ma’u
ha fiefia, he na’e ‘ikai te na ‘ilo’i
ha mamahi; ‘o ‘ikai fai ha lelei, he na’e
‘ikai te na ‘ilo’i ha angahala.*

*“Kae vakai, kuo fai ‘a e ngaahi me’a
kotoa pē ‘i he poto ‘o ia ‘okú ne ‘afio’i
‘a e ngaahi me’a kotoa peé.*

*“Na’e hinga ‘a ‘Ātamá koé’uhí
ke ‘i ai ‘a e fa’ahinga ‘o e tangatá;
pea ‘oku ‘i ai ‘a e fa’ahinga ‘o e tangatá
koé’uhí ke nau ma’u ‘a e fiefiá.”*

Ko Ho’o Mo’ui ‘i Māmaní

Tu’unga ‘i he Hingá, kuo fakamavahe’i fakaesino mo fakalaumālie ai koe mei he ‘Otuá. Ko e fakamavahe ko ‘ení ko ha kongá ia ‘o e palani ‘a e ‘Otuá ma’a ‘Ene fānaú. ‘Oku kau ‘i he taumu’a ho’o mavahe mei Hono ‘aó ‘o ha’u ki māmaní, ‘a hono ma’u ‘o e sinó, ma’u ha taukei, pea mo ako ke fai ‘a e ngaahi fili ‘oku totonú.

‘Oku ‘omi ‘e ha tafa’aki lahi ‘o e mo’uí ‘a e fiefiá, pea ‘omi ‘e ha ni’ihi ‘a e mamahí. ‘E lava ‘o tokoni’i koe ‘e he ngaahi me’á ni ke ke ako ai ke fakafaikehekehe’i ‘a e lelei mei he koví pea mo fai ‘a e ngaahi fili ‘oku totonú. ‘Oku ue’i koe ‘e he ‘Otuá ke ke fai lelei mo muimui ‘iate Ia, ka ‘oku fakatauvele’i koe ‘e Sētane ke ke sí’aki ‘a

e ‘Otuá mo faiangahala. (Ko e angahalá ko e fili ia ‘i he ‘ilopau ke ke faihala pe ‘ikai fai ‘a e me’a ‘oku totonú.) Ko e taimi ‘okú ke fili ai ke muimui ‘i he ‘Otuá mo tauhi ‘Ene ngaahi fekaú, ‘okú ke tupulaki ai ‘i he potó mo e iví ‘i he ‘ulungāngá. Te ke lava ke ma’u ha fiefia ‘o a’u ai pē ki he taimi ‘o e faingata’á, pea te ke lava ke fehanganagai mo e ngaahi faingata’a ‘o e mo’uí ‘i he loto nonga.

Kuó ke fai ha ngaahi fili lelei lahi ‘i ho’o mo’uí, ka kuó ke fai foki mo ha ngaahi fili hala. Ko e taimi ‘okú ke fai ai e ngaahi fili ‘oku halá mo ke faiangahalá, ‘okú ke fakamavahe’i ai koe mei he ‘Otuá. ‘Oku ui ‘e he folofolá ‘a e mavahe ko ‘ení ko e **mate fakalaumālie**. Makehe mei hono fakamavahe’i koe mei he ‘Otuá, ‘oku toe fakatupu ‘e he angahalá ‘a e loto halaiá mo e ongo’i maá. He ‘ikai ke ke lava ‘o ikuna’i ‘a e angahalá mo hono ngaahi nunu’á ‘iate koe pē.

*“Fānau au ‘a e ‘Otuá,
Kuó ne fekau mai,
Ke u ha’u ki he māmaní
Mo e ongo mātú’á.
Taki au, ‘eva mo au,
Ke u ‘ilo ‘a e halá.
Ako’i au ke u fai lelei
Ke nofo mo ia ha ‘aho.”*

Ngaahi Himi, fika 193.

*Ko e ngaahi fo’i lea lanu kulokulá ‘oku fakamatala’i atu ia ‘i he peesi 18 mo e 19.

‘Oku totonu ke tau fakakaukau’i lelei ‘a ‘etau ngaahi fili.

Ko e Fakalelei ‘a Sīsū Kalaisí

Tu‘unga he ‘ofa ‘a ho‘o Tamai Hēvaní ‘iate koé, na‘á Ne fekau mai ai Hono ‘Alo ko Sīsū Kalaisí ke Ne totongi huhu‘i ho‘o ngaahi angahalá. Ko e totongi ko ‘ení ko ha kongia ia ‘o e Fakalelei ‘a Sīsū Kalaisí. Na‘e loto fiamālie pē ‘a Sīsū Kalaisi ke ne fuesia

*“He na‘e ‘ofa pehē ‘a e
‘Otuá ki māmani, na‘á ne
foaki hono ‘Alo pē taha na‘e
fakatupú, koé‘uhí ko ia
kotoa pē ‘e tui kiate iá ke
‘oua na‘a ‘auha, kae ma‘u
‘a e mo‘uí ta‘engatá.”*

Sione 3:16

ho‘o ngaahi angahalá, ngaahi mamahi ‘i he sinó, mahamahakí, pea mo e loto mamahí. Ka ‘i He‘ene ‘alo‘ofa mo manava‘ofá, ‘oku lava ai ke Ne tokoní‘i koe ‘i ho ngaahi faingata‘a‘iá pea vete koe mei ho‘o loto halaiá mo e ongo‘i mā ne tupu mei ho‘o angahalá.

‘I hono totongi huhu‘i ho‘o ngaahi angahalá, na‘e ‘ikai ke to‘o ai ‘e Sīsū Kalaisi ia ho‘o tau‘atāina ke filí pe fatongia fakafo‘ituituí—He ‘ikai te ne ‘ai koe ke ke ma‘a kapau ‘okú ke ta‘e loto ki ai. Koe‘uhí ke ke ma‘u ‘a ‘Ene tokoní mo Hono mālohí, ‘e fie ma‘u ke ke tui kiate Ia, fakatomala, papitaiso, ma‘u ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oní, mo fili ke mui-mui ‘i He‘ene ngaahi akonakí he toenga ho‘o mo‘uí. Te ke ongo‘i e ‘ofa ‘a e ‘Otuá he taimi te ke falala ai ki he Fakalelei, pea te Ne tokoní‘i koe ke ke kātaki‘i ho ngaahi faingata‘a‘iá. Te ke ma‘u ha fiefia, nonga, mo ha fakafiamālie. ‘E lava ke fakatonutonu ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē ‘oku ngali ta‘etotonu ‘i he mo‘uí tu‘unga ‘i he Fakalelei ‘a Sīsū Kalaisí mo e manava‘ofa pea mo e ‘ofa ‘a ‘etau Tamai Hēvaní. Ko e Fakalelei ko e ‘elito ia ‘o e palani ‘a e fakamo‘uí.

TE U ‘ALU KI FĒ HILI ‘A E MO‘UÍ NI?

‘I he vakai fakamāmaní, hangē ko e ngata‘angá pē ‘a e **mate fakaesinó**, ka ko hono mo‘oní ko ha kamata‘anga pē, ko ha laka ‘e taha ki mu‘a ‘i he palani ‘a ‘etau Tamai Hēvaní. ‘E mavahe ho laumālié ‘i he maté, mei ho sinó ‘o ‘alu ki he **maama tatali‘anga ‘o e ngaahi laumālié**, ‘a ia ko ha potu ‘o e ako mo e teuteu‘anga.

**Ko e ngaahi fo‘i lea lanu kulokulá ‘oku fakamatala‘i atu ia ‘i he peesi 18 mo e 19.*

Na‘e fuesia ‘e he Fakamo‘uí ‘etau ngaahi angahalá ‘i he Ngoue ko Ketisemani.

Te ke kei manatu'i pē 'a e mo'u'i ni 'i he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié.

The maté, 'oku mavahe leva ho laumālié mei ho sinó 'o 'alu ki he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié, 'a ia ko ha potu 'o e teuteu, ako, mo e mālōlō mei he me'a 'oku fakatupu hoha'á mo e mamahí.

He 'ikai ke liliu 'e he maté ia ho 'ulu-ngāngá pe ko ho'o holi ki he lele'i pe koví. Kapau te ke fili ke muimui kia Kalaisi lolotonga ho'o mo'u'i 'i māmaní, te ke nonga 'i he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié pea te ke fiamālie mei ha'o toe hoha'a. Ko kinautolu 'oku fili ke 'oua te nau muimui 'ia Sīsū Kalaisi pea 'ikai ke nau fakatomalá, he 'ikai ke nau fiefia.

Na'e 'afio'i 'e he'etau Tamai Hēvaní, he 'ikai ma'u 'e ha toko lahi 'o 'Ene fānaú ha faingamālie ke 'ilo kia Sīsū Kalaisi lolotonga 'enau mo'u'i pea 'e fili mo ha ni'ihi ke 'oua te nau muimui 'iate Ia. Tu'unga 'i He'ene 'ofa ki He'ene fānaú, ne 'omi ai 'e he 'Otuá ha founga kiate kinautolu 'i he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié ke nau 'ilo 'Ene palaní, ma'u ha tui kia Sīsū Kalaisi, pea fakatomala. Ko kinautolu te nau tali pea muimui kia Sīsū Kalaisí, te nau ma'u ha nonga mo ha fiamālie.

Toetu'ú mo e Fakamāú

Ko e taha 'o e ngaahi me'a'ofa ma'ongo'onga 'a e 'Otuá ma'anautolu 'oku omi ki māmaní ko e **toetu'ú**, 'a ia 'oku faka'atā mai 'e he Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí. Ko e taimi na'e pekia ai 'a Sīsū 'i he kolosí, na'e hā'ele Hono laumālié ki he maama tatali'anga 'o e ngaahi laumālié. Hili ha 'aho 'e tolu mei ai, ne toe fakataha Hono laumālié mo Hono sino nāunau'ia mo haohaoa he 'ikai malava ke toe maté. 'Oku ui hono fakataha'i ko 'eni 'o e sinó mo e laumālié ko e *toetu'u*. Ko e taha kotoa pē kuo fanau'i ki māmani kuo pau ke toetu'u.

Ka hili ho'o toetu'ú, te ke tu'u 'i he 'ao 'o e 'Otuá ke fakamāu'i koe 'o fakatau mo ho'o ngaahi ngāu'é pea mo e ngaahi holi ho lotó.

**Ko e ngaahi fo'i lea lanu kulokulá 'oku fakamatala'i atu ia 'i he peesi 18 mo e 19.*

Na'e hā kia Mele 'a e Fakamo'ui kuo toetu'ú.

Ngaahi Tu'unga 'o e Nāunaú

Ka hili ho fakamāu'í, te ke nofo leva 'i ha tu'unga 'o ha nāunaú. Koe'uhí ko e kehekehe 'a e tu'unga ngāue mo e holi 'a e tokotaha taki taha, 'oku kehekehe ai 'a e ngaahi pule'anga 'i he langí, pe tu'unga kehekehe 'o e ngaahi nāunaú.

Pule'anga fakasilesitialé. 'Oku 'afio 'a 'etau Tamai Hēvaní mo Sīsū Kalaisi 'i he pule'anga fakasilesitialé. Kapau te ke mo'ui fakatatau mo e ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisi pea fakama'a koe mei he angahalá 'e he Fakalelei, te ke ma'u ha tofi'a heni 'i he pule'anga mā'olunga tahá. Te ke nofo ai he 'ao 'o e 'Otuá pea ma'u 'a e fiefia kakató.

Pule'anga Fakatelesitialé. Ko e kakai ko ia 'oku 'ikai ke nau fie tali 'a e ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisi ka 'oku nau mo'ui 'i he anga faka'e'ieiki, te nau ma'u ha tofi'a 'i he pule'anga fakatelesitialé.

Pule'anga Fakatilesitialé. Ko kinautolu 'oku hokohoko atu ai pē 'i he'enua ngaahi angahalá mo 'ikai fakatomalá, te nau ma'u ha tofi'a 'i he pule'anga fakatilesitialé.

'Oku malava 'a e fakamo'uí tu'unga 'i he Fakalelei 'a Sīsū Kalaisi.

Mo'ui ki mu'a 'i he Māmaní

Fakaturú
mo e Hingá

Mo'ui 'i Māmaní

Tui kia Sīsū Kalaisi
Fakatomala
Papitaiso
Me'afuaki 'o e Laumālie
Mā'oni'oni
Kātaki 'o a'u ki he
ngata'angá

Mate
Fakaesinó

KO E HĀ HONO MAHU'INGA KIATE AU 'A E PALANÍ?

Ko e taimi 'e mahino ai kiate koe ko ho'o Tamaí 'a e 'Otuá, pea 'okú Ne 'ofa 'iate koe mo Ne fakafaingamālie'i ke ke ma'u ha taukei mo ha 'ilo 'i heni pea hoko 'o tatau mo Ia 'o ka hili 'a e mo'ui ko 'ení, te ke 'ilo ai hono mahu'inga 'o ho'o ngaahi fili lolotonga ho'o kei mo'uí. 'Oku mahino kiate koe kuo pau ke ke muimui 'ia Sīsū Kalaisi ka ke ma'u 'a e ngaahi tāpuaki kakato 'o e palani 'a 'etau Tamai Hēvaní.

**Maama Tatali'anga
'o e Ngaahi Laumālié**

Toetu'ú mo
e Fakamāú

Silesitiale
Telesitiale
Tilesitiale

‘E FOUNGA FĒFĒ HA‘AKU ‘ILO?

Kuo ma‘u ha ‘ilo lahi ange ki he palani ‘o e fakamo‘uí tu‘unga ‘i hono Fakafoki mai ‘o e Ongoongolelei ‘o Sīsū Kalaisí ‘i he Palōfita ko Siosefa Sāmitá.

Te ke lava ‘o ‘ilo ‘iate koe pē ‘oku mo‘oni ‘a e ngaahi me‘á ni ‘aki ha‘o lotu ‘o fehu‘i ki ho‘o Tamai Hēvaní. Te Ne tali atu ‘o fakafou ‘i he Laumālie Mā‘oni‘oní. ‘Oku toe ui foki ‘a e Laumālie Mā‘oni‘oní ko e Laumālie ‘o e ‘Otuá, pea ko e taha ‘o Hono

‘E Founga Fēfē Ha‘aku Lotu?

- *Ui ki ho‘o Tamai Hēvaní.*
- *Fakahā ange e ngaahi ongo ho lotó (houngá‘ia, ngaahi fehu‘i, kole ke fakapapau‘i mai e mo‘oni ‘o e Tohi ‘a Molomoná mo ha me‘a ne ako‘i atu ‘e he kau faifekau).*
- *Faka‘osi (“‘I he huafa ‘o Sīsū Kalaisí, ‘ēmeni”).*

ngaahi fatongia ke fakapapau‘i pe fakamo‘oni‘i ‘a e mo‘oni. ‘Oku fakahā mo fakapapau‘i mai ‘e he Laumālie Mā‘oni‘oní ‘i he ngaahi ongo ‘o e lotó, ngaahi fakakaukau, pea mo e ngaahi ue‘i ‘o e lotó. Ko e ngaahi ongo ‘oku ha‘u mei he Laumālie Mā‘oni‘oní ‘oku mālohi, ka ‘oku nau fa‘a le‘o si‘i mo vanavanaiki foki. Hangē ko hono ako‘i ‘i he Tohi Tapú, “Ko e fua ‘o e Laumālie ko e ‘ofa, mo e fiefia, mo e melino, mo e kātaki fuoloa, mo e angavaivai, mo e angalelei, mo e tui, mo e angamalū, [mo e mapule‘i kita]” (Kalētia 5:22–23). Ko e ngaahi ongo

ko ‘ení ko ha fakapapau‘i ia mei he Laumālie Mā‘oni‘oní ‘oku mo‘oni ‘a e pōpoakí ni. ‘E fie ma‘u leva ke ke fili pe te ke mo‘ui fakatatau mo e ngaahi akonaki ‘a Sīsū Kalaisí ‘o hangē ko ia ne toe fakafoki mai ‘ia Siosefa Sāmitá.

LISI 'O E NGAARI FO'I LEÁ

'Alo'ofá Ko ha tokoni mo ha ivi fakalangi 'oku foaki tu'unga he manava'ofa mo e 'ofa 'a Sīsū Kalaisí. Tu'unga 'i He'ene 'alo'ofa, kuo fakafou mai 'i He'ene Fakalelei, 'e toetu'u ai 'a e fa'ahinga kotoa 'o e tangatá. Pea tu'unga 'i He'ene 'alo'ofá, 'e ongo'i ai 'e kinautolu 'oku hokohoko atu 'enau fakatomala mo mo'ui fakatatau mo 'Ene ongoongolelei, 'oku nau vāofi ma'u pē mo 'etau Tamai Hēvaní 'i he mo'uí ni pea nofo 'i Hono 'áo 'o ka hili 'a e mo'ui ko 'ení.

Fakalelei Ko e me'a ne hoko 'o ne fakafaingamālie'i ai 'etau fakalelei mo e 'Otuá. 'Oku 'uhinga 'a e fakalelei ke fuesia 'a e tautea 'o e angahalá, 'o to'o atu ai 'a e ngaahi nunu'a 'o e angahalá mei he kau angahala 'oku fakatomalá. Ko Sīsū Kalaisí pē 'a e tokotaha na'á ne malava ke fai ha Fakalelei haohaoa ma'á e fa'ahinga kotoa 'o e tangatá. Na'e kau 'i He'ene Fakalelei 'a Ene fuesia 'etau ngaahi angahalá, lilingi Hono ta'ata'á, mo 'Ene pekiá pea mo 'Ene Toetu'ú. Tu'unga 'i he Fakalelei, 'e toetu'u ai 'a e taha kotoa pē kuo mo'ui. 'Oku toe 'omi foki 'e he Fakalelei kiate kitautolu ha founga ke fakamolemole'i ai 'etau ngaahi angahalá pea nofo 'o ta'engata mo e 'Otuá.

Fakamo'uí Ko e fakahaofi mei he angahalá mo e maté. 'Oku fakahoko 'a e fakamo'uí tu'unga 'i he Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí. Tu'unga 'i he toetu'u 'a Sīsū Kalaisí, 'e ikuna'i ai 'e he taha kotoa pē 'a e ngaahi ha'aha'a 'o e maté. 'E lava foki ke toe fakahaofi kitautolu mei he ngaahi ha'aha'a 'o e angahalá tu'unga 'i he tui kia Sīsū Kalaisí. 'Oku fakafōtungá 'a e tui ko 'ení 'i ha mo'uí 'oku fakatomala mo talangofua ki he ngaahi fono mo e ngaahi ouau 'o e ongoongolelei pea mo ngāue ma'a Kalaisi.

Ko e Hingá Ko e me'a ne hoko pea hoko ai 'o matelie 'a e fa'ahinga 'o e tangatá. Ko hono olá ko e fakamavahe'i fakalaumālie mo fakatu'asino mei he 'Otuá. Koe'uhí ko e talangata'a 'a e fuofua ongomātu'á ko 'Ātama mo 'Ivί, ki he ngaahi fekau 'a e 'Otuá, ne fakamavahe'i ai kinaua mei Hono 'áo (oku toe ui foki 'a e fakamavahe'i ko 'ení ko e mate fakalaumālie) peá na hoko 'o matelie (mo'ulaloa ki he mate fakaesinó). Koe'uhí ko e hako kitautolu 'o 'Ātama mo 'Ivί, 'oku fakamavahe'i ai mo kitautolu foki mei he 'Otuá pea tau mo'ulaloa ki he mate fakaesinó. Ka 'oku ikuna'i 'e he Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí 'a e mate fakaesinó mo e mate fakalaumālie fakatou'osi.

Laumālie Ko e kongá 'o e mo'uí ne nofo mo e Tamai Hēvaní ki mu'a pea toki fanau'i. 'I he lolotonga 'o e mo'uí 'i māmaní, 'oku fakataha'i ai

‘a e laumālié mo ha sino fakamatelie. ‘Oku kei hoko atu pē mo‘ui ‘a e laumālié ‘i he hili ‘a e maté.

Maama Tatali‘anga ‘o e Ngaahi Laumālié Ko e feitu‘u ‘eni ‘oku ‘alu ki ai hotau laumālié ‘i he vaha‘a ‘o e maté mo e toetu‘ú. ‘E hoko ‘a e maama tatali‘anga ‘o e laumālié ko ha potu ‘o e nonga mo e fiefia kiate kinautolu ne angatonu lolotonga ‘enau mo‘ui.

Mate fakaesinó pe fakatu‘asinó Ko e mavahe ia ‘a e laumālié mei he sino fakamatelié. Ko e taimi ‘oku mate ai ‘a e sino fakamatelié, ‘oku hoko atu ‘a e laumālié ‘o mo‘ui ‘i he maama tatali‘anga ‘o e laumālié. ‘Oku tau ikuna‘i ‘a e mate fakaesinó tu‘unga ‘i he toetu‘ú, ‘a ē na‘e malava tu‘unga ‘i he he Fakalelei ‘a Sisū Kalaisí.

Mate fakalaumālie Ko e mavahe ‘eni mei he ‘Otuá tu‘unga ‘i he talangata‘a ki He‘ene ngaahi fekaú. ‘Oku fakahaofi kitautolu mei he mate fakalaumālié tu‘unga ‘i he Fakalelei ‘a Sisū Kalaisí, he taimi ‘oku tau fakatomala ai mo tauhi ‘Ene ngaahi fekaú.

Mo‘ui ki mu‘a ‘i he māmaní Ko ‘etau mo‘ui ‘eni ki mu‘a pea toki fanau‘i kitautolu ki māmaní. ‘I he mo‘ui ko ia ki mu‘a ‘i he māmaní, na‘a tau nofo ai ‘i he ‘ao ‘o ‘etau Tamai Hēvaní ko ‘Ene fānau fakalaumālie. Na‘e ‘ikai ke tau ma‘u ai ha sino fakamatelie.

Ouau Ko ha ngāue toputapu mo totonu ‘oku fakahoko ‘e he mafai ‘o e lakanga fakataula‘eikí. ‘Oku kau heni ‘a e papitaisó, ma‘u ‘o e Laumālie Mā‘oni‘oní, pea mo e sākalamēnití. ‘Oku fa‘a hoko ‘a e ngaahi ouaú ko ha founga ia ke fakahoko ai ha fuakava mo e ‘Otuá.

Palani ‘o e fakamo‘uí Ko e palani ‘eni ‘a ‘etau Tamai Hēvaní ‘oku tau lava ai ‘o tatau mo Ia mo ma‘u ‘a e fiefia kakató. ‘Oku fakatefito ‘a e palani ko ‘ení ‘i he Fakalelei ‘a Sisū Kalaisí pea ‘oku kau ai ‘a e ngaahi fekau, ngaahi ouau, mo e ngaahi akonaki kotoa pē ‘o e ongoongolelé.

Tau‘atāina ke filí Ko ha me‘a‘ofa mei he ‘Otuá ke te fili ki he lelé pe ko e koví, totonú pe ko e halá.

Toetu‘ú Hili ‘a e maté, ‘e toe fakataha‘i ‘a e laumālié mo e sino hao-hao ‘o e kakano mo e huí. Ko Sisū Kalaisí ‘a e polopolo ‘o e toetu‘ú. Hili e toetu‘ú, he ‘ikai ke toe fakamāvae‘i ‘a e laumālié mo e sinó, ka ‘e mo‘ui ‘a e taha ko iá ‘o ‘ikai hano ngata‘anga. Ko e tokotaha kotoa pē ne mo‘ui, kuo pau ke toetu‘u tu‘unga ‘i he Fakalelei.

FAKALAHI KI HE AKÓ

'E tokoni atu 'a e ngaahi fehu'i mo e ngaahi potu folofola ko 'ení ke ke 'ilo lahi ange ai ki he ngaahi tefito'i mo'oni 'i he tohi tufá ni 'o ka ke fifili ki ai. 'Oku 'ikai kakato 'a e lisí ni, ka 'e taki koe 'e he ngaahi fakahinohinó mo e ngaahi fakamo'oni fakafolofolá ki ha ngaahi fakamatala mo ha ngaahi ma'u'anga fakamatala kehe.

Ko e hā ho'o fetu'utaki mo e 'Otuá ki mu'a pea toki fanau'i koé?

Selemaia 1:5 (Tohi Tapú, Fuakava Motu'á)

Hepelū 12:9 (Tohi Tapú, Fuakava Fo'ou)

Ko e hā 'a e Hingá? Ko e hā na'e fie ma'u aí?

2 Nifai 2:14–26 (Tohi 'a Molomoná, peesi 56–57)

'Alamā 42:2–9 (Tohi 'a Molomoná, peesi 323–324)

Ko e hā e taumu'a ho'o mo'ui hení? 'E tokoni fēfē 'a e 'ilo ko 'ení ki he ngaahi fili 'okú ke fai faka'ahó?

2 Nifai 2:25–27 (Tohi 'a Molomoná, peesi 56–57)

'Alamā 34:32 (Tohi 'a Molomoná, peesi 306)

Ko e hā ‘a e Fakalelei? Te ne tokoni‘i fēfē koe ‘i ho‘o mo‘ui faka‘ahó?

Sione 3:16–17 (Tohi Tapú, Fuakava Fo‘oú)

Loma 3:23–25 (Tohi Tapú, Fuakava Fo‘oú)

2 Nifai 2:6–8 (Tohi ‘a Molomoná, peesi 55)

‘Alamā 7:11–12 (Tohi ‘a Molomoná, peesi 228)

‘Alamā 42:22–23 (Tohi ‘a Molomoná, peesi 325)

Ko e hā ‘a e maama tatali‘anga ‘o e laumālié? Ko e hā ‘oku fai aí?

1 Pita 4:6 (Tohi Tapú, Fuakava Fo‘oú)

‘Alamā 40:11–14 (Tohi ‘a Molomoná, peesi 320)

‘Oku ‘uhinga ki he hā ‘a e toetu‘ú? Ko hai ‘e toetu‘ú? Ko e hā ‘oku mahu‘inga ai ‘a e toetu‘ú?

2 Nifai 9:13–15 (Tohi ‘a Molomoná, peesi 70–71)

‘Alamā 11:42–45 (Tohi ‘a Molomoná, peesi 241–242)

Ko e hā ‘a hēvani? Ko e hā ‘oku kehekehe ai ‘a e tu‘unga ‘o e ngaahi nāunaú?

1 Kolinitō 15:40–43 (Tohi Tapú, Fuakava Fo‘oú)

LOTU MO KIMAUTOLU

HA'U 'O MAMATA 'I HE FOUNGA 'E LAVA
KE TĀPUEKINA AI HO'O MO'UÍ 'E HE
ONGOONGOLELEI KUO FAKAFOKI MAÍ

Ko e houalotu sākalamēnití 'a e tefito'i fakataha'anga lotú. 'Oku meimei ke laka hake hono fuoloá 'i he houa 'e taha pea ko e me'a angamaheni 'eni 'oku kau ki aí:

Ngaahi himí: Hiva'i 'e he ha'ofangá. (Ma'u atu pē 'a e ngaahi tohi himí.)

Lotú: Fai 'e he kāingalotu 'o e feitu'ú.

Ko e sākalamēnití: 'Oku tāpuaki'i 'a e maá mo e vaí pea tufaki ki he ha'ofangá, ko e fakamanatu 'o e Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí.

Kau Leá: Meimei ko ha mēmipa 'e toko taha pe toko ua 'o e ha'ofangá kuo tomu'a vahe ki ai ke na lea 'i ha ngaahi tefito 'o e ongoongolelei.

Valá: 'Oku anga maheni'aki hono tui 'e he kakai tangatá mo e fānau tangatá ha suti pe talausese faka'ofó'ofa mo ha sote mo e hēkesi. 'Oku tui kofu mo piva 'a e kakai fefiné mo e tamaiki fefiné.

'Oku 'ikai fai ha kole ki ha tokoni pa'anga lolotonga e ngaahi ouau lotú.

'Oku mau toe fakaafe'i foki kimoutolu ke mou kau atu ki ha toe ngaahi fakataha kehe, 'o fakatatau mo e me'a 'oku mou tokanga ki ai pea mo homou ta'u motu'a. 'E lava pē ke kehekehe 'a hono fokotu'utu'u 'o e ngaahi houalotú ni pea mo ia 'oku fakahokó.

Lautohi Faka-Sāpaté: Ngaahi kalasi ki hono ako 'o e folofolá mo e ngaahi tokāteline 'o e ongoongoleí.

Ngaahi Fakataha Lakanga Fakataula'eiki: Ngaahi kalasi ma'a e kakai tangatá mo e kau talavou ta'u 12 pe motu'a ange.

Fine'ofá: Kalasi ma'a e kakai fefine ta'u 18 pe motu'a ange.

Kau Finemui: Ngaahi kalasi ma'a e kau finemui ta'u 12 ki he 18.

Palaimeli: Ouau lotu mo e ngaahi kalasi ma'a e fānau ta'u 3 ki he 11. 'Oku fa'a 'i ai foki mo ha kalasi nēsili ma'a e fānau māhina 18 ki he ta'u 3.

Taimi 'o e houalotu sākalamēnití: _____

Tu'asila 'o e falelotú: _____

Ko e Hā 'Oku Totonu ke u Faií?

- Lau e Tohi 'a Molomoná.
Laukonga 'oku fokotu'u atú: _____

- Lotu ke ke 'ilo pe 'oku mo'oni e me'a ne ako'i atu 'e he kau faifekaú.
- Ma'u lotu.
- Teuteu ke ke papitaiso 'i he _____
- Vakai ki he www.mormon.org ke ke 'ilo lahi ange ai ki he palani 'a e Tamai Hēvaní ma'a 'Ene fānaú.
- Hokohoko atu 'i he talanoa mo e kau faifekaú ke ke 'ilo lahi ange ki he ngaahi mo'oni kuo fakafoki mai 'e he 'Otuá 'o fakafou he kau palōfita 'i onopōní.

Fetalanoa'aki hoko mo e kau faifekaú: _____

Hingoa 'o e ongo faifekaú mo hona fika telefoní:

SIASI 'O
SĪSŪ KALAISI
'O E KAU MĀ'ONĪ'ONĪ
'I HE NGAAHI AHO
KIMUI NĪ

www.mormon.org

Kinautolu ne nau Tā 'a e Ngaahi 'Atá
Takafi m'á: To'o mei he *He Is Risen*, tā 'e Del Parson
© Del Parson. 'Oua 'e hiki hano tatau
Peesi 11: To'o mei he *Christ in Gethsemane*, tā 'e Harry Anderson
Peesi 13: *He Is Risen*, tā 'e Greg Olsen. © Greg Olsen. 'Oua 'e hiki hano tatau
Peesi 3, 4, 6, 17, 22, 23 tā 'e Steve Bunderson

© 2005 'e he Intellectual Reserve, Inc. Ma'u 'a e totonu fakalao kotoa. Paaki 'i he USA. Fakangofua he lea faka-Piilitāniā: 11/05. Fakangofua ke liliú: 11/05. Liliú 'o e *The Plan of Salvation*. Tongan.

TONGAN

4 0201149900 0

01149 900